

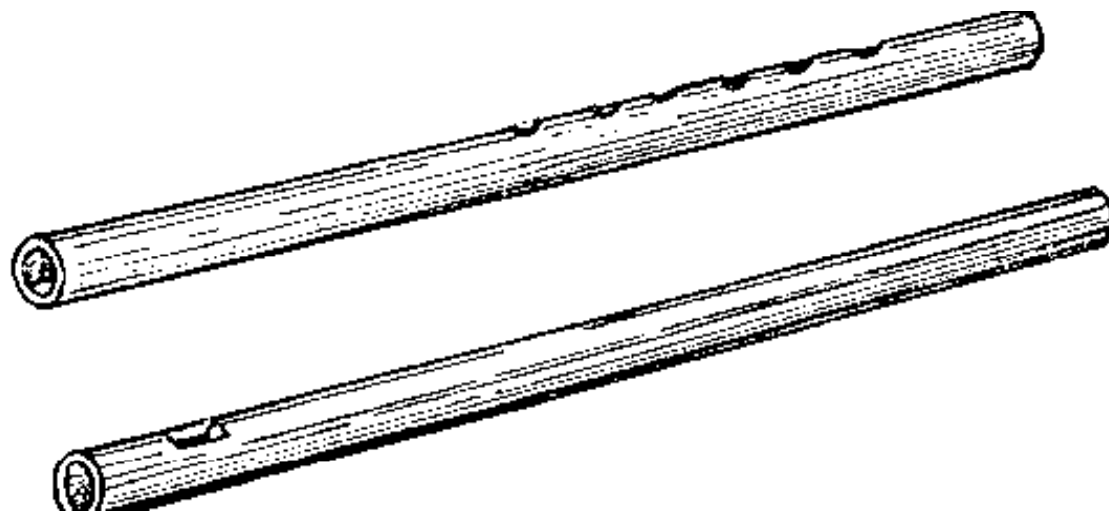

Українські народні музичні інструменти

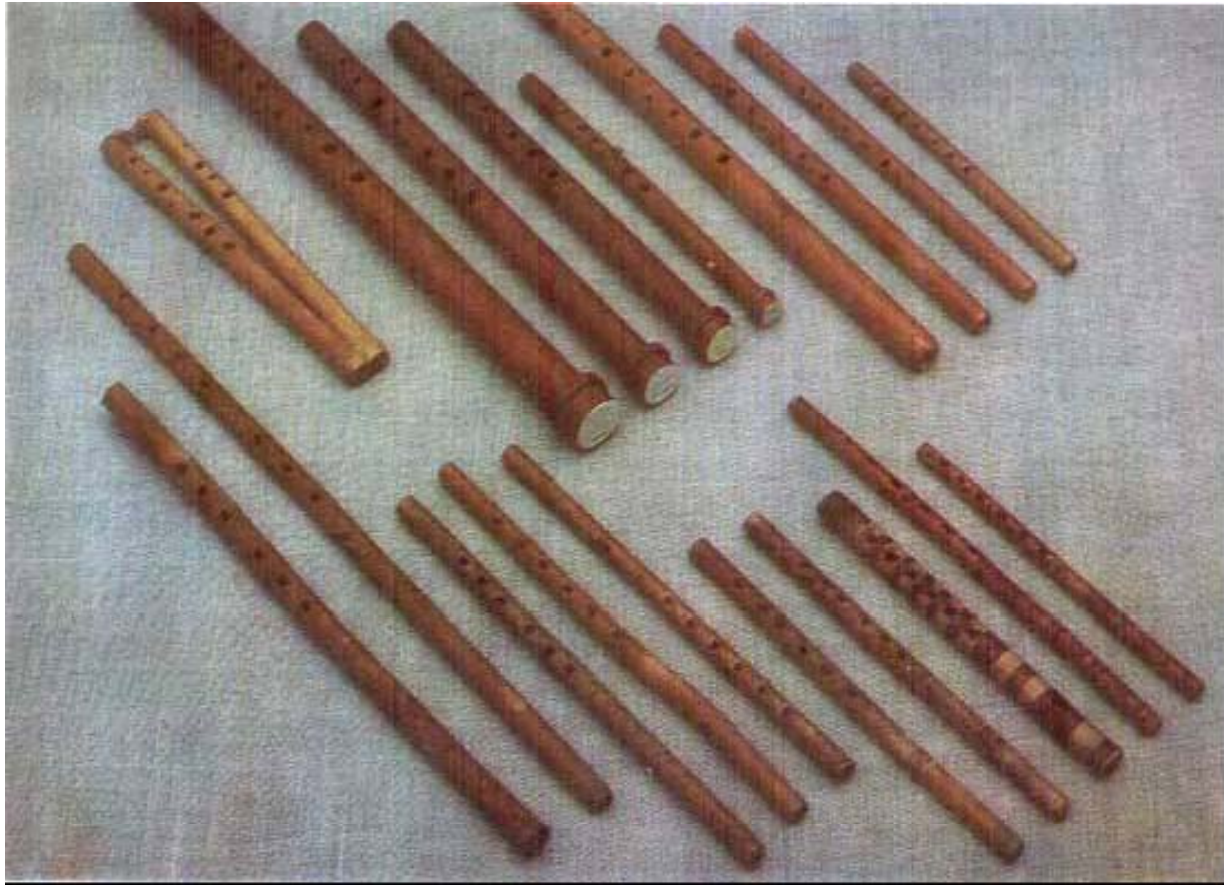

За класифікацією, українські народні інструменти можна поділити на три основні групи:

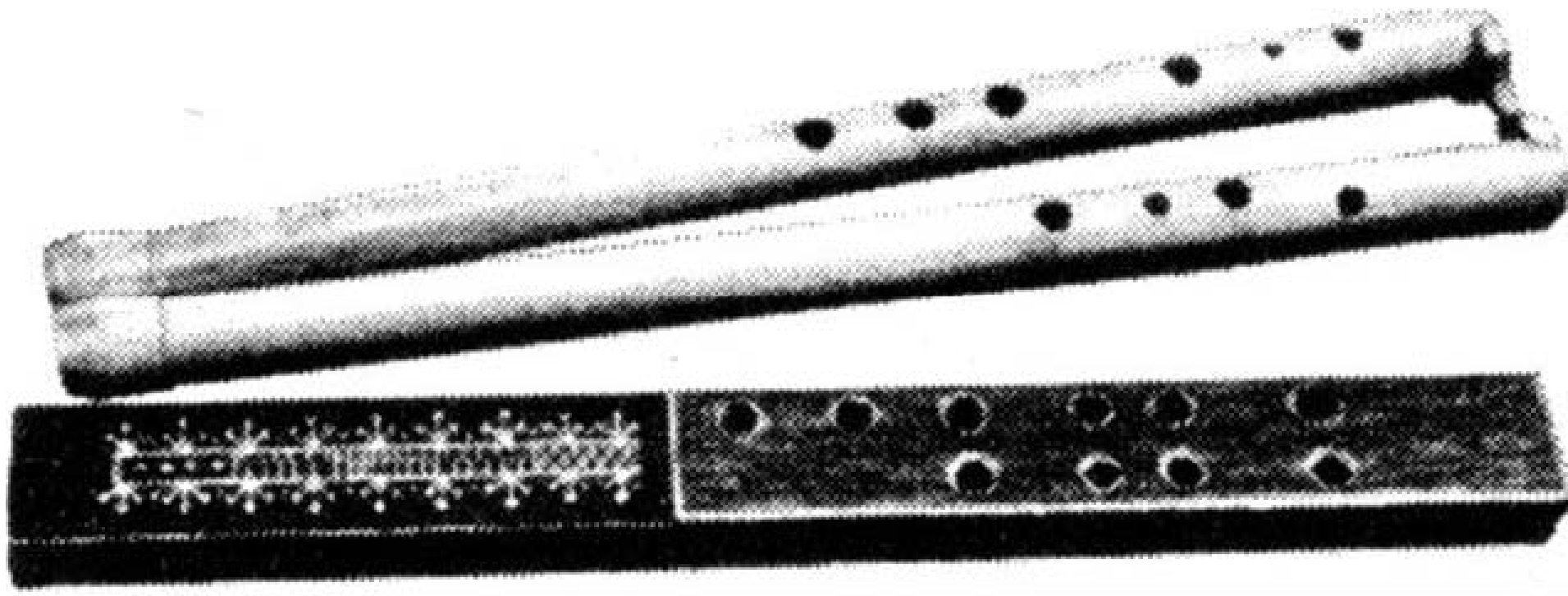
- **дуті (духові) інструменти** (wind instruments): сопілка, денцівка, теленка, дуда (волинка), свиріль, окарина, сурма, трембіта, ріг тощо);
- **струнні (string) інструменти**: кобза, бандура, торбан, ліра, цимбали, скрипка, басоля/підбасок);
- **ударні (percussion) інструменти**: барабан, бубон, дримба, решето.

СОПІЛКА (pipe flute) – дерев'яна трубочка, довжиною 12-20 інчів із 5-6 дірочками у нижній частині та свистком у верхньому кінці. Виготовляється із гілки калини (cranberry tree), ліщини (hazel nut tree), верби (willow), сосни (pine) чи іншого дерева, а також очерету (reed). Сопілка — один з найбільш поширених інструментів у музичному побуті українців. Дійшла до нас з глибини тисячоліть.

Сопілка має кілька різновидів (variations), кожен з своєю назвою: денцівка, теленка, флюяра тощо. За кожною назвою криється якась відмінність (difference) у конструкції, а отже й інші способи видобування (ways of obtaining) звуку, інше забарвлення (coloration) звука, інша тональність (tonality). Найбільше ці різновиди сопілки поширені в Карпатах.

ДВОДЕНЦІВКА (жоломіга) поєднує дві денцівки в один інструмент. Одна з них має отвори для мелодії, а друга грає незмінну низьку ноту. Дводенцівка найбільш відома серед жителів Карпат. (Денцівка - подібна до сопілки, тільки має косий зріз губника (slanted cut for the whistle).

ФЛОЯРА подібна до флейти, тільки що має шість отворів (дірок для гри). Зроблена з дерева, її довжина 2-3 фути. Від звичайної сопілки флояра відрізняється тим, що не має свистка, а обидва кінці трубки відкриті. Діапазон флояри сягає трьох октав. Флояру вживають для виконання ритуальних мелодій; пастухи вигравають на ній свої імпровізації.

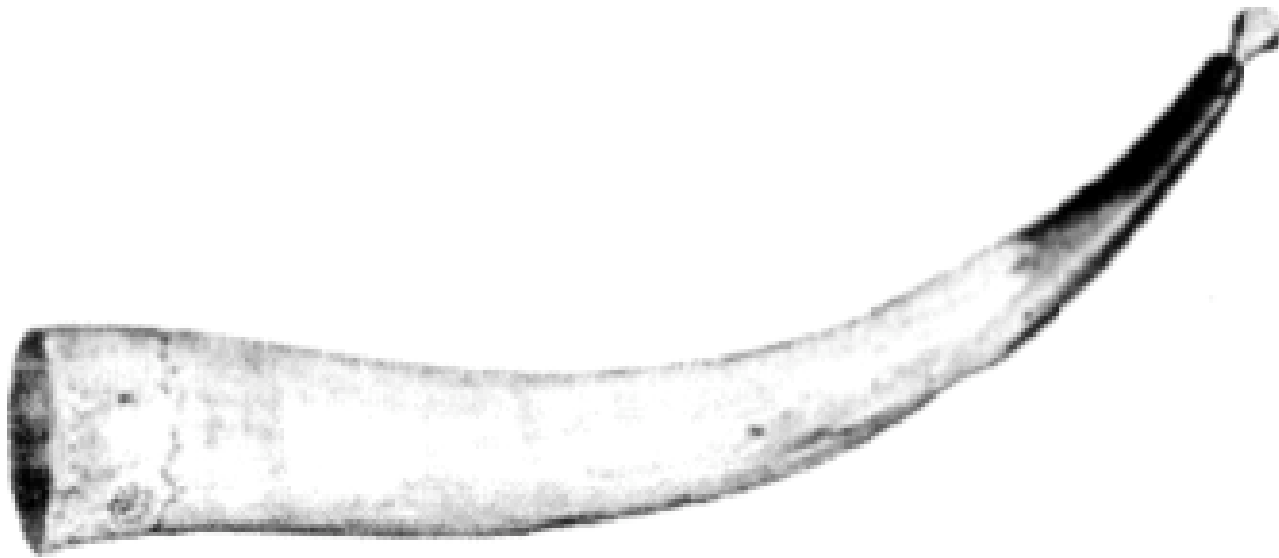
СВИРІЛЬ (ребро, кувиці) — складається з кількох дудочок (small pipes), виготовлених з очерету (reed), тростини (cane), або порожніх кісток (hallow bones). Дудки розміщені по-різному; переважно від найдовшої до найкоротшої. Зав'язують їх разом або прикріплюють до дерев'яної основи (bind to a wooden base).

ТРЕМБІТА (alpine horn) — дерев'яна труба довжиною 3-4 ярдів з надзвичайно сильним звуком. Виробляють її з одного куска дерева, головню смереки (fir tree), в яку влучила блискавка (така трембіта має мати кращий звук). Один кінець трембіти вузький із «пищиком» для дуття, а другий розширений і називається голосницею. Трембіта найбільш поширена в Карпатах.

За допомогою трембіти жителі гір подавали сигнали на далекі відстані. Нею попереджали про наближення ворога. Нерідко звук трембіти допомагав зорієнтуватися мисливцям чи подорожнім, що заблукали у негоду. Звуками трембіт проводжали на початку літа вихід вівчарів із худобою у гори на полонину (рівний трав'янистий верх гори). Сьогодні трембітою ще в деяких селах повідомляють про початок весілля чи іншого свята, про смерть когось із гірських жителів.

РІГ виготовляють з рога (horn) тварини, що порожній в середині й трохи зігнутий у формі. Довжиною ріг є близько одного ярда. Своїм звуком ріг трохи нагадує трембіту. Ріг — інструмент пастухів і мисливців.

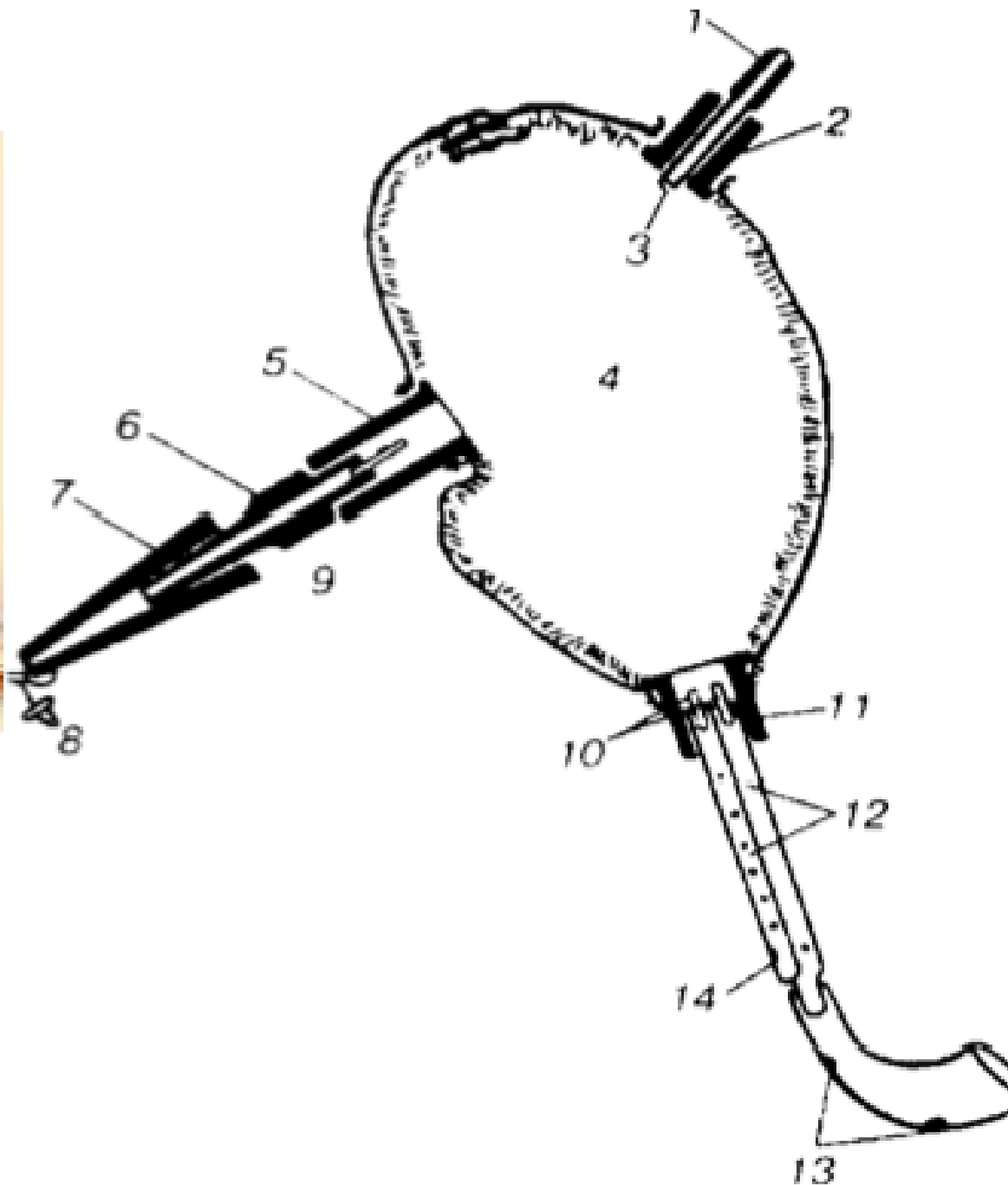
ДРИМБА (Jew's/jaw harp) — металевий інструмент із сталевим дротом-язичком. Дримба має вигляд підкови, яка подовжується двома ніжками. До середини приклепаний тонкий дріт-язичок. Вкладаючи дримбу до рота, злегка притискається боки зубами, і пальцем б'ється по кінцю язичка. Звук, видобутий при цьому, посилюється природним резонатором, а від зміни руху рота та язика і відповідним придиханням змінюється висоту та характер звука.

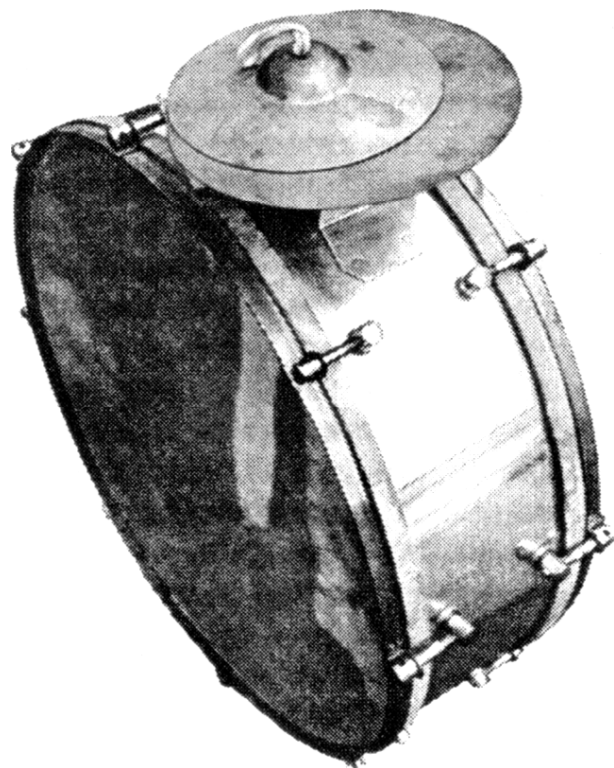
ЦИМБАЛИ — складаються з дерев'яної, чотирокутної коробки з натягнутими над нею струнами. Звук видобувається ударами паличок по струнах. Цимбали популярні в Карпатах, де є обов'язковою частиною «тро-їстої музики» (ансамблю з інструментів).

ДУДА (волинка)

ДУДА (волинка, коза, bagpipe) – виготовляється з вичиненої (tanned) шкіри кози або теляти. З шкіри роблять великий міх, який служить резервуаром повітря. В міх вставляють три трубки. Через одну музикант вдуває повітря. Друга трубка – для гри. У ній, крім пищиків, є шість отворів для зміни висоти звуку. Третя трубка з басовим пищиком забезпечує постійний низький звук. Наповнивши міх повітрям, музикант натискує на нього і посиляє повітря в трубки, викликаючи верескливе звучання.

барабан
з тарілкою

БАРАБАН - загальна назва для ряду ударних музичних інструментів, що складається зі шкіри (пергаменту, пластику, нейлону), натягнутої на резонатор. На барабані грають паличками або руками.

БУБОН (решето) — ударний інструмент, відомий ще з давніх часів. Складається з круглого дерев'яного обруча (ring), що з одного боку обтягнутий шкірою. До обруча зачеплюють малі металеві таріолчки або дзвіночки. Основне завдання в оркестрі — утримувати темпо і надавати певного колориту та характеру в музиці. Використовують переважно в танцювальній музиці для ритмічного супроводу танцю.

ОКАРИНА (зозулька) — керамічна свисткова флейта сферичної форми. Має 10 отворів (дірочок) для пальців. Гра на окарині нагадує завивання звірів та спів птахів, особливо зозулі. Окарин відома в багатьох країнах світу.

**Музичні інструменти
в українському
минулому
(в княжих і козацьких
часах)**

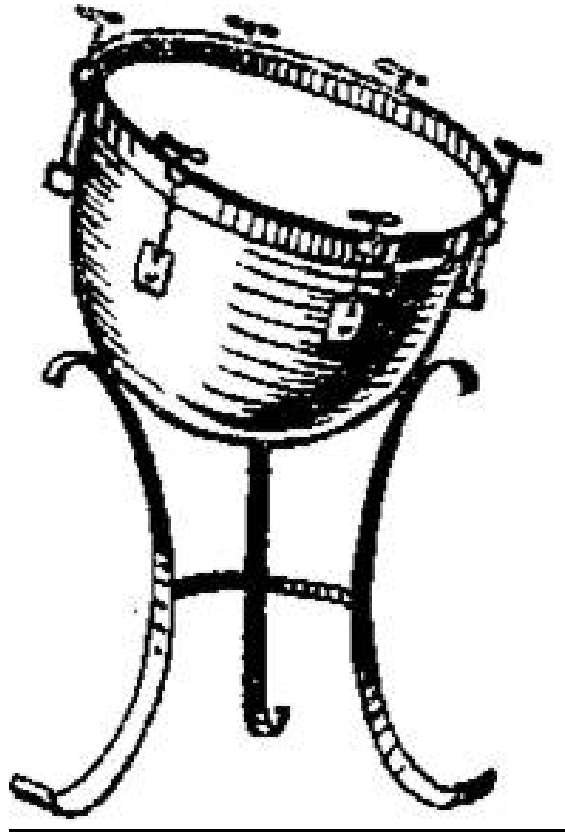

ГУДОК — триструнний інструмент, на якому грали скоморохи, що забавляли людей у часах давніх князів. Гудок мав форму, подібну до грушки. На гудці грали сидячи: ставили на коліно та упирали до грудей. Вживали смичок із дерев'яною верхньою частиною у формі лука. Мелодію здебільшого грали на одній струні, дві інші звучали на постійній висоті.

СУРМА мала важливе місце у бойовій музиці княжих військ та українського козацтва. На жаль, не зберігся жоден зразок давньої сурми. А була це дерев'яна труба, якою видавались військові сигнали.

Були два різновиди сурми: один із мундштуком (mouthpiece) і без пальцевих отворів, а другий - з тростиною (пищиком) і пальцевими отворами.

ТУЛУМБАС (литавра)— металевий казан (kettle), верх якого натягнена шкіра, по якій вдаряли дерев'яним молотком. Тулумбаси були невід'ємною частиною воєнного побуту козаків Запорізької Січі. Ними скликали раду козаків, повідомляли про загрозу ворожого нападу. Тулумбаси були різних розмірів. При найбільших із них стояло одночасно вісім чоловік.

ТОРБАН – нагадує бандуру, тільки що його ручка має додаткову головку, вверх першої, для низьких басових струн. Торбан мав 30 -40 струн, половина з яких були короткі струни — приструнки. Це був улюблений інструмент козацької старшини та вищих клас 18- 19 століттях. Тому, що торбан вимагав значного технічного вишколу, а сам інструмент був коштовний, бо його виготовлення складне, він не поширився серед народу і згодом вийшов із вжитку.

КОБЗА – струнний інструмент із грифою (щийкою, як у скрипці та гітарі). На початку кобза мала 3-5 металевих струн, яких музикант щипав пальцями. З плином часу стали додавати більше струн, так вона дійшла до вісім струн. Згодом на зміну кобзі прийшли більш удосконалені бандура та торбан.

Великого поширення кобза набула серед козацтва. На ній грали мандрівні кобзарі, які виконували історичні думи, ліричні пісні, релігійні псалми тощо.

Як свідчать писемні джерела, кобза існувала вже у 16 столітті. Правдоподібно, вона була створена значно раніше. На сходах, що ведуть на хори у Київському соборі св. Софії розмальований на фресці образ музиканта, який грає на інструменті, схожого на кобзу. Це напевно і була кобза у своєму давньому вигляді. Популярна картина козака Мамая зображує його з кобзою.

БАНДУРА – струнний інструмент, подібний до кобзи, тільки має більше струн (бандура не мала приструнків), і є технічно більш досконалою. Бандура виготовлена з одного шматка дерева. По ручці (грифу) переходять шість басових струн, а через овальну частину – короткі струни (“приструнки”) у числі до 50 струн. Одна рука грає на приструнках, а друга – на басових струнах.

Свою назву бандура запозичила від італійської “бандурії” або еспанської “пандори”, що вплинули на її еволюцію. Бандура набула популярності спершу серед козаків, а згодом перейшла до рук народних співців, заступивши кобзу. У 19 столітті бандура почала переходити в забуття. На ній грали вже тільки сліпці. Але, у 20 столітті відродилось зацікавлення до неї.

ЛІРА – має три струни. Усі струни прилягають до колеса і при його обертанні починають звучати. На середній струні вигравається мелодію за допомогою клавіш. Дві бічні струни, настроєні у квінту, створюють незмінну гармонійну основу мелодії. На лірі грали сліпі музики, виконуючи релігійні та моралізаторські (moralizing) пісні. Для цього підходив її сумний звук.

Малюнок Н. Троїсті музики. Львів, Київ, 1983.

Троїсті музики

Троїсті музики — народний інструментальний ансамбль переважно у складі трьох інструментів: в центральній Україні — скрипка, басоля/бас і бубон, а на західній Україні — скрипка, цимбали і бубон.

Троїсті музики грали на народних святах, весіллях, ярмарках тощо. Виконували танцювальні і пісенні мелодії.